

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՊԱՑՈՒՑՄԱՆ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԱՇԽԵԼՈՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿԱՆՈՆԸ ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ

ՍԵՐԳԵՅ ՄԵՂՐՅԱՆ

Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության նոր օրենսգիրքը (այսուհետ՝ Օրենսգիրք) ընդունվել է 2018 թ. փետրվարի 9-ին և ուժի մեջ է մտնելու Հանրապետության նորընտիր նախագահի կողմից իր պաշտոնը ստանձնելու պահից: Այն փոխարինելու է 1999 թ.-ից գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքին¹, որի կիրառման շուրջ քսանամյա փորձը ցույց է տալիս, որ իրավունքների պաշտպանության դատական ընթացակարգի արդյունավետության կարևորագույն «ցուցիչներից» են դատական վարույթի որոշակիությունը և կանխատեսելիությունը, «խաղի» հստակ կանոնների և դատական հայեցողությունը սահմանափակող կարգավորումների առկայությունը:

Ներկայումս գործող քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի ապացուցման ընթացակարգը կարգավորող նորմերի համակարգը, հիմքում չունենալով հայեցակարգային որոշակի մոտեցումներ, քննադատության չի դիմանում: Բացառություն չեն նաև ապացուցման պարտականությունը կողմերի միջև բաշխելու կանոնները, որոնք, դատական պաշտպանության ընթացակարգում առանցքային նշանակություն ունենալով հանդերձ, չեն կարգավորում գործնականում ծագող բազմաթիվ խնդիրներ՝ դրանց լուծումը թողնելով գործը քննող դատարանի հայեցողությանը կամ բարձրագույն դատական ատյանին: Թերևս դրանով է պայմանավորված այն իրողությունը, որ դատական պրակտիկայում բավականին հաճախ են դեպքերը, երբ վերադաս դատական ատյանները բողոքարկվող դատական ակտերը բեկանում են այն պատճառաբանությամբ, որ դրանք կայացնելիս դատարանը գործին մասնակցող անձանց միջև սխալ է բաշխել ապացուցման բեռը՝ կողմերից մեկի վրա դնելով այնպիսի փաստեր ապացուցելու բեռ, որի պարտականություն նա չէր կրում:

Այն հարցը, թե ով պետք է դատարանին ներկայացնի որոնվող փաստերի առկայությունը կամ բացակայությունը հաստատող ապացույցները, դատավարության մասնակիցներից ում վրա և ինչ չափով է ընկնում ապացույցներ ներկայացնելու պարտականությունը, չափազանց կարևոր է գործը դատաքննության պատշաճորեն նախապատ-

¹ Տե՛ս ՀՀՊՏ 1998.09.09/20(53), ՀՕ-247: Այսուհետ՝ «1998 թ. ՔԴՕ»:

րաստելու, դատական ապացուցման գործընթացը ճիշտ կազմակերպելու, ապացուցողական նյութի լրիվությունն ապահովելու և հիմնավորված ու օրինական վճիռ կայացնելու համար:

Ապացուցման պարտականությունը բաշխելու մասին կանոնների անկատարության հետևանքները հաղթահարելու նկատառումներից ելնելով՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, հետապնդելով իրավունքի զարգացմանը նպաստելու և օրենքի միատեսակ կիրառությունն ապահովելու նպատակ, իր նախադեպային որոշումներում բազմիցս անդրադարձել է քննարկվող խնդրին: Հատկապես վերջին տարիներին արտահայտված իրավական դիրքորոշումները, որոնց հիմքում ընկած են նաև հայրենական դատավարագիտության ժամանակակից ձեռքբերումները, որոշակի ուղենիշեր են ապահովել դատարանների համար, սակայն ակնհայտ է առնվազն այն, որ դրանք կիրառելի են բացառապես նույնանման փաստական հանգամանքներ ունեցող գործերով, չեն ապահովում առկա խնդիրների հայեցակարգային լուծումներ և չեն սահմանում «խաղի» միասնական կանոններ:

Շարադրվածը հաշվի առնելով՝ Օրենսգիրքը հնարավորինս սպառնիչ սահմանել է գործը դատաքննության նախապատրաստելու դատավարական փուլի կենտրոնական դատավարական գործողություններից մեկի՝ դատավարական գործողության՝ ապացուցման պարտականությունը բաշխելու կանոնները:

Ընդհանուր կանոնը ձևակերպվել է Օրենսգրքի 62 հոդվածի 1-ին մասում. **«Գործին մասնակցող յուրաքանչյուր անձ պարտավոր է ապացուցել իր պահանջների և առարկությունների հիմքում դրված ու գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերը, եթե այլ բան նախատեսված չէ սույն օրենսգրքով կամ այլ օրենքներով»:**

«Փաստ վկայակոչողը պետք է ապացուցի դրա գոյությունը» ընդհանուր սկզբունքը ելակետային է մասնավոր-իրավական գրեթե բոլոր հարաբերությունների իրավական կարգավորման համար: Պատմականորեն այն սկիզբ է առնում հռոմեական մասնավոր իրավունքից և ներկայումս հատուկ է իրավունքների պաշտպանության մրցակցային բնույթ ունեցող բոլոր ընթացակարգերին (դատական, վարչական, արբիտրաժային, հաշտարարական և այլն): Դեռևս Հուստինիանոսի Դիգեստներում իրավաբան Պավելը նշում էր, որ «ապացուցման բեռը դրվում է նրա վրա, ով պնդում է, այլ ոչ թե ժխտում»²:

Հռոմեական իրավունքից ռեցեպցիայի ենթարկված տվյալ կանոնը, ըստ Վ. Ա. Նովիցկու, նշանակում է, որ յուրաքանչյուր կողմ ապացուցում է այն, ինչ պնդում է, այսինքն՝ իր կողմից առաջադրված թեզիսը³:

Ակնհայտ է, որ ապացուցման հարցերում ավելի անբարենպաստ պայմաններում պետք է հայտնվի հայցվորը, քանի որ նա է ձգտում

² См. у Перетерский И. С. Дигесты Юстиниана: избранные фрагменты. М., 1984, էջ 361:

³ См. у Новицкий В. А. Теория российского процессуального доказывания и правоприменения. Ставрополь, 2002, էջ 182:

նյութական հարաբերություններում փոփոխություններ կատարել, իսկ պատասխանողը, ընդհակառակը, ցանկանում է, որ դրանք մնան անփոփոխ: Այստեղից էլ բխում է ապացուցման բեռը բաշխելու վերաբերյալ հռոմեական իրավաբանների մշակած կանոնն այն մասին, որ ոչ թե պատասխանողը պետք է ապացուցի հայցվորի պահանջների անհիմն լինելը, այլ հայցվորը պետք է ապացուցի այն հանգամանքները, որոնցից բխում է նման պահանջներ ներկայացնելու իրավունքը:

Ապացուցման պարտականությունը բաշխելու ընդհանուր կանոնը կարելի է դիտարկել որպես հայցի հիմքի և առարկությունների հիմքի փաստերի բացակայության մասին ենթադրություն, որն օրենքով սահմանված միջոցներով և կանոններով չապացուցվելու դեպքում դիտարկվում է որպես հաստատված հանգամանք⁴:

Ասվածից հետևում է, որ քաղաքացիական գործերով դատարան դիմող, վարույթի հարուցում նախաձեռնող անձը պետք է ապացուցի իր պահանջների հիմքում ընկած փաստերը, քանի որ նա է պնդում այդ փաստերի գոյությունը, այդ փաստերի հետ են իրավունքի նորմերը կապում որոշակի իրավահարաբերությունների առաջացումը, փոփոխումը կամ դադարումը: Եթե պատասխանողը չի ընդունում հայցը և հենվում է որոշակի փաստերի վրա, ապա նա պարտավոր է ապացուցել իր առարկությունների հիմքում ընկած փաստերը: Եթե հայցվորն է առարկում պատասխանողի բերած փաստերի դեմ, ապա դարձյալ ինքն է պարտավոր ապացուցել իր առարկությունների հիմքում ընկած փաստերը և այլն⁵:

Հենց այդ տրամաբանությամբ էլ ձևակերպված է ապացուցման պարտականությունը բաշխելու ընդհանուր կանոնը մրցակցային դատավարություն ունեցող երկրների, այդ թվում՝ Հայաստանի քաղաքացիական դատավարական օրենսդրության մեջ:

Օրենսգրքի 62 հոդվածի 1-ին մասում ապացուցման բեռը բաշխելու ընդհանուր կանոնը ձևակերպելիս ելակետային են եղել հետևյալ գաղափարները:

Առաջին. թե՛ դատավարական և թե՛ նյութական օրենսդրությունը, ելնելով որոշակի իրավահարաբերությունների առանձնահատկություններից, կարող է նախատեսել ու նախատեսում է որոշակի փաստերի ապացուցման բեռը բաշխելու հատուկ կանոններ, որոնք բացառում են տվյալ փաստերի ապացուցման գործընթացում ընդհանուր կանոնի կիրառումը՝ փաստը վկայակոչողին ազատելով այն ապացուցելու բեռից և հակառակն ապացուցելու բեռը դնելով այլ անձի վրա: Ընդհանուր կանոնի հիմքում դրված բանաձևը հետևյալն է. եթե նյութական

⁴ Տե՛ս **Баулин О. В.** Бремя доказывания при разбирательстве гражданских дел. Дисс. докт. юрид. наук. М., 2005, էջ 200:

⁵ Տե՛ս **Ռ. Գ. Պետրոսյան**, Հայաստանի քաղաքացիական դատավարություն, 3-րդ հրատ., Եր., 2007, էջ 358:

կամ դատավարական օրենքի կոնկրետ նորմով հատուկ կանոն սահմանված չէ, ապա ապացուցման ենթակա տվյալ փաստն ապացուցելու բեռը կրում է այն վկայակոչողը:

Ապացուցման պարտականությունը բաշխելու հատուկ կանոնների կանոնադրական արձանագրությունը այլ հոդվածի շրջանակներում: Այստեղ միայն նշենք, որ, ի տարբերություն 1998 թ. ՔԴՕ-ի 48 հոդվածի 1-ին մասի, Օրենսգրքով սահմանված ընդհանուր կանոնը նախատեսում է «այն օրենսգրքով կամ այլ օրենքներով» այլ բան սահմանելու հնարավորություն:

Երկրորդ. հոռմեական իրավունքից մեզ հասած «փաստ վկայակոչողը պետք է ապացուցի դրա գոյությունը» բանաձևը ժամանակակից դատավարական ընթացակարգում բառացիորեն կիրառվել չի կարող: 1998 թ. ՔԴՕ-ի 48 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված կանոնը, ըստ որի՝ «Գործին մասնակցող յուրաքանչյուր անձ պետք է ապացուցի իր վկայակոչած փաստերը», այնքան էլ հաջող ձևակերպված չէ: Մասնավորապես, նշված դրույթի տառացի մեկնաբանության դեպքում տպավորություն է ստեղծվում, թե գործին մասնակցող անձը պետք է ապացուցի իր կողմից վկայակոչված ցանկացած հանգամանք: Մինչդեռ գործին մասնակցող անձը պետք է ապացուցի իր կողմից վկայակոչված ոչ թե ցանկացած հանգամանք, այլ այն հանգամանքները, որոնք

ա. գործի լուծման համար ունեն նշանակություն (վերաբերելի են),

բ. ընկած են իր պահանջի կամ առարկության հիմքում, այլ կերպ սասած՝ հիմնավորում են իր պահանջը կամ առարկությունը:

1998 թ. ՔԴՕ-ի 48 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված կանոնի կիրառության պրակտիկան ցույց է տալիս, որ դատարանները հիմնականում հակված են այն բառացի մեկնաբանելուն: Դա գործնականում բավականին լուրջ դժվարություններ է ստեղծում հատկապես այն իրավիճակներում, երբ վարույթի մի կողմը վկայակոչում է որևէ փաստի առկայությունը, իսկ մյուսը՝ դրա բացակայությունը: Նման դեպքերում խիստ բարդանում է ոչ միայն ապացուցման բեռը բաշխելու, այլ նաև այն ճիշտ բաշխելու չափազանց կարևոր նախապայման հանդիսացող՝ ապացուցման ենթակա փաստը ճիշտ որոշելու, այն ճշգրիտ ձևակերպելու խնդիրը: Որոնվող փաստի սխալ ձևակերպումն առավելապես հանգեցնում է ապացուցման բեռի սխալ բաշխման: Պրակտիկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ այն դեպքերում, երբ վարույթի մի կողմը վկայակոչում է որևէ փաստի առկայությունը, իսկ մյուսը՝ դրա բացակայությունը, դատարանները թույլ են տալիս երկու հնարավոր սխալներից մեկը. կա՛մ մի կողմի վրա դնում են փաստի առկայությունը, իսկ մյուս կողմի վրա՝ դրա բացակայությունն ապացուցելու պարտականություն, կա՛մ, ոչ հազվադեպ, փաստի բացակայությունը վկայակոչողին առաջարկում են այն ապացուցել:

Միննույն ժամանակ ակնհայտ է, որ 1998 թ. ՔԴՕ-ի 48 հոդվածի 1-ին մասի ձևակերպումը կարող է սխալ պատկերացում ստեղծել, թե կողմը

պարտավոր է ապացուցել բացառապես այն հանգամանքները, որոնք ինքն է վկայակոչել: Մինչդեռ, ինչպես հայտնի է, գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների շրջանակը որոշելիս դատարանը ղեկավարվում է ոչ միայն կողմերի ներկայացրած պահանջներով և նրանց վկայակոչած հանգամանքներով, այլ նաև նյութական իրավունքի նորմի (նորմերի) բովանդակությամբ և անհրաժեշտության դեպքում կարող է ապացուցման առարկայի մեջ ներառել այնպիսի փաստական հանգամանքներ, որոնք կողմերը չեն վկայակոչել, բայց գործի լուծման համար ունեն էական նշանակություն: Հարց է ծագում, թե ով պետք է ապացուցի նման հանգամանքները: Օբյեկտիվ ճշմարտությունը բացահայտելու դատարանի պարտականության բացակայության և դատավարության մրցակցային ձևի պայմաններում կարելի է միանշանակ պնդել, որ դատարանի նախաձեռնությամբ ապացուցման առարկայի մեջ ներառված հանգամանքները ևս պետք է ապացուցեն կողմերը, ավելի ճիշտ՝ այն կողմը, որի պահանջը կամ առարկությունը հիմնավորում է իրավաբանական նշանակություն ունեցող տվյալ հանգամանքը: Նշվածը հաշվի առնելով՝ ժամանակին կարծիք ենք հայտնել, որ ճիշտ կլինե՞ր օրենսդրորեն նախատեսել, որ գործին մասնակցող յուրաքանչյուր անձ պետք է ապացուցի ոչ թե իր վկայակոչած, այլ իր պահանջների և առարկությունների հիմքում ընկած (կամ դրված) հանգամանքները: Ընդ որում կողմը պետք է ապացուցի ոչ թե իր վկայակոչած ցանկացած փաստ, այլ բացառապես այն փաստերը, որոնք կողմի իրավունքի պաշտպանության տեսանկյունից նրա համար ունեն իրավական նշանակություն, ապահովում են նրա պահանջի կամ առարկության հիմնավորվածությունը⁶:

Իրավաբանական գրականության մեջ կարծիք է արտահայտվել, որ ապացուցման պարտականությունը բաշխելու ընդհանուր կանոնը ձևակերպելիս նպատակահարմար է հաշվի առնել և օրենսդրորեն նախատեսել ապացուցման բեռը բաշխելու ոչ միայն սուբյեկտիվ, այլև օբյեկտիվ չափանիշները: Նման մոտեցումը դատարանին կօգնի թե՛ ապացուցման ենթակա փաստը ճշգրիտ ձևակերպելու, թե՛ այդ փաստի ապացուցման բեռը պատշաճ սուբյեկտի վրա դնելու հարցում⁷:

Սուբյեկտիվ չափանիշն այն է, թե կողմերից որի իրավական դիրքորոշումն է ամրապնդում տվյալ փաստը, ում պահանջի կամ առարկության հիմքում է այն ընկած: Ակնհայտ է, որ բազմաթիվ դեպքերում նշված չափանիշն ինքնին կարող է բավարար լինել համապատասխան փաստի ապացուցման բեռը պատշաճ սուբյեկտի վրա դնելու համար: Սակայն այն դեպքերում, երբ վարույթի մի կողմը վկայակոչում է որևէ փաստի առկայությունը, իսկ մյուսը՝ դրա բացակայությունը, այսինքն՝ մեկը վկա-

⁶ Տե՛ս **Ս. Գ. Մեդրյան**, Ապացուցումը Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարությունում, Եր., 2012, էջ 103-104:

⁷ Տե՛ս **Баулин О. В.**, նշվ. աշխ., էջ 211:

յակոչում է դրական փաստ, իսկ մյուսը՝ բացասական, նշված չափանիշը թույլ չի տալիս որոշելու ապացուցման բեռը կրող սուբյեկտին: Հետևաբար դատական ապացուցման ընթացակարգը կլինի արդյունավետ միայն այն պարագայում, երբ կողմերից մեկի վրա դրվի փաստն ապացուցելու պարտականություն, իսկ մյուս կողմն ազատվի հակառակն ապացուցելու բեռից, քանի որ ապացուցման պարտականությունը ենթադրում է ոչ միայն փաստեր վկայակոչելու, դրանք հաստատող ապացույցներ ներկայացնելու, այլ նաև գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող փաստը վիճելի մնալու դեպքում դրա անբարենպաստ հետևանքները կրելու անհրաժեշտություն: Հակառակ դեպքում, եթե, օրինակ, հայցվորը չկարողանա ապացուցել պարտքի առկայության, իսկ պատասխանողն էլ՝ դրա բացակայության փաստը, վարույթը կարող է մտնել փակուղի, քանի որ անհնար կլինի որոշել այն սուբյեկտին, որը պետք է կրի տվյալ իրավիճակի անբարենպաստ հետևանքները:

Ապացուցման պարտականությունը բաշխելու ընդհանուր կանոնը չի կարող հենվել միայն սուբյեկտիվ չափանիշի վրա, այն պետք է ունենա նաև օբյեկտիվ հիմք⁸:

Խորհրդային հայտնի դատավարագետ Մ. Ա. Գուրվիչն իր հեղինակած «Դատական ակտեր» մենագրության մեջ բավականին համոզիչ հիմնավորում էր, որ ապացուցման բեռը բաշխելու նպատակներից ելնելով՝ կարևոր նշանակություն ունի փաստերի դասակարգումն իրավահիմնավորողների (правосновывающие) և իրավախոչընդոտողների (правопрепятствующие)⁹: Համապատասխանաբար՝ հեղինակն առաջարկում էր իրավահիմնավորող փաստերի ապացուցման բեռը դնել հայցվորի, իսկ իրավախոչընդոտող փաստերի ապացուցման բեռը պատասխանողի վրա:

Հայտնի է, որ միևնույն փաստը վեճի կողմերի համար կարող է ունենալ տարբեր նշանակություն: Մ. Ա. Գուրվիչի առաջարկած դասակարգումը կիրառական տեսանկյունից բավականին արդյունավետ կարող է լինել միայն այն դեպքում, երբ ապացուցման բեռը բաշխելիս հաշվի առնվի նաև այն, թե ինչ բնույթի գործ է քննվում դատարանում, և ինչպիսի նշանակություն ունի տվյալ փաստը պահանջ կամ առարկություն ներկայացնող կողմի համար, այսինքն՝ ունենան որոշակի **օբյեկտիվ չափանիշներ**:

Պետք է համաձայնվել Օ. Վ. Բաուլինի արտահայտած դիրքորոշմանը, որ ապացուցման բեռը բաշխելու ընդհանուր կանոնը հստակեցնելիս հարկ է հաշվի առնել նաև այնպիսի օբյեկտիվ չափանիշներ, ինչպիսիք են ապացուցման ենթակա փաստի բնույթը և ներկայացված հայցի դատավարական նպատակը (հայցի տեսակը)¹⁰:

⁸ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 205:

⁹ Տե՛ս Գурвич М. А. Судебное решение. Теоретические проблемы. М., 1951, էջ 82-83:

¹⁰ Տե՛ս Баулин О. В., նշվ. աշխ., էջ 205:

Վճռող և դրական ճանաչողական հայցերով հայցվորի համար իրավահիմնավորող նշանակություն ունեն այն փաստերը, որոնց հետ օրենքը կապում է նրա որոշակի սուբյեկտիվ իրավունքի ծագումը (օրինակ գումարի բռնագանձման պահանջի դեպքում այդպիսի նշանակություն ունեն փոխառության գումարի տրամադրումը, պարտապանի կետանցը, վնաս պատճառելը, անհիմն հարստացումը, պայմանագիրը փոփոխելու պահանջի դեպքում՝ հանգամանքների էական փոփոխությունը, պայմանագիրը լուծելու պահանջի դեպքում՝ պատասխանողի կողմից պայմանագրի էական խախտումը և այլն): Նշված հայցատեսակների պարագայում հայցվորի համար իրավախոչընդոտող նշանակություն ունեն այն հանգամանքները, որոնք բացառում են հայցվորի պահանջը բավարարելու հնարավորությունը, հանգեցնում են հայցվորի սուբյեկտիվ իրավունքի դադարման (օրինակ՝ փոխառության գումարի վերադարձը, վնասը հայցվորի մեղքով պատճառված լինելը, պայմանագրի էական խախտումն անհաղթահարելի ուժի ազդեցությամբ և այլն):

Այն դեպքերում, երբ հայցվորը պահանջում է ճանաչել իր որոշակի սուբյեկտիվ իրավունքի առկայությունը և պարտավորեցնել պատասխանողին իր օգտին կատարելու որոշակի գործողություններ կամ ձեռնպահ մնալու որոշակի գործողություններ կատարելուց (*վճռող հայց*), նա պետք է կրի այդ իրավունքի առկայությունն ու ծավալն ապացուցելու բեռը, այսինքն՝ նա է պարտավոր վկայակոչել և ապացուցել իրավահիմնավորող փաստեր: Մինևույն ժամանակ, նա պարտավոր չէ ապացուցել իրավախոչընդոտող փաստերի բացակայությունը: Վերջիններս վկայակոչելու և դրանց առկայությունն ապացուցելու բեռը պետք է կրի պատասխանողը, որը, իր հերթին, պարտավոր չէ ապացուցել հայցվորի համար իրավահիմնավորող նշանակություն ունեցող փաստերի բացակայությունը:

Շարադրվածն ամբողջությամբ վերաբերելի է նաև այն դեպքերին, երբ հայցվորը պահանջում է ճանաչել իր և պատասխանողի միջև որոշակի իրավահարաբերության առկայությունը, վիճելի գույքի կամ պատասխանողի նկատմամբ իր որոշակի սուբյեկտիվ իրավունքը (*դրական ճանաչողական հայց*):

Բացասական ճանաչողական հայցերով իրավահիմնավորող պետք է համարել այն փաստերը, որոնց հետ օրենքը կապում է պատասխանողի իրավունքի ծագումը, իսկ իրավախոչընդոտող այն փաստերը, որոնք հանգեցնում են այդ իրավունքի դադարման: Այս հայցատեսակի քննության ժամանակ իրավախոչընդոտող փաստերի ապացուցման բեռը պետք է կրի հայցվորը, որը պահանջում է ճանաչել իր և պատասխանողի միջև որոշակի իրավահարաբերության բացակայությունը: Ինչ վերաբերում է պատասխանողին, ապա վերջինս նման գործերով կրում է իրավահիմնավորող փաստեր վկայակոչելու և ապացու-

ցելու պարտականություն՝ չկրելով հայցի հիմքում ընկած իրավախոչընդոտող փաստերի բացակայությունը ապացուցելու բեռ:

Շարադրվածի հիման վրա կարելի է եզրակացնել, որ ապացուցման պարտականությունը բաշխելու ընդհանուր կանոնը բանաձևելիս չափազանց կարևոր է հաշվի առնել այն, որ **կողմը չի կրում այն փաստի բացակայությունն ապացուցելու պարտականություն, որը, նյութական օրենսդրության համաձայն, իր համար ունի իրավախոչընդոտող (իրավադադարեցնող) նշանակություն:**

Վեճերի լուծման մրցակցային ընթացակարգի էությունից ու ընդհանուր տրամաբանությունից բխում է, որ հայցվորի պահանջը բացառող հանգամանքներ պետք է վկայակոչի այն անձը, որն առարկում է ներկայացված հայցի դեմ՝ կրելով դրանք ապացուցելու պարտականությունը: Պատասխանողը նույն կերպ պարտավոր չէ ապացուցել հայցվորի համար իրավաստեղծ նշանակություն ունեցող փաստերի բացակայությունը. հայցվորն է կրում նման փաստերի ապացուցման բեռը:

Շարադրվածից բխում է, որ ապացուցման պարտականություն կրող սուբյեկտներին որոշելիս հարկ է ուշադրություն դարձնել գործին մասնակցող անձի կողմից վկայակոչվող փաստերի բնույթին և իրավական նշանակությանը:

Եթե դրանք ունեն իրավաստեղծ, իրավափոփոխիչ կամ իրավադադարեցնող իրավաբանական փաստի բնույթ և վկայակոչվում են իրավունք կամ պարտականություն առաջացնելու, փոփոխելու կամ դադարեցնելու նպատակով (օրինակ՝ պարտքի առկայությունը՝ գումարի բռնագանձման պահանջի իրավունքի ծագումը հիմնավորելու համար, կամ հանգամանքների էական փոփոխությունը՝ կնքված պայմանագիրը փոփոխելու համար, կամ գործարքը կնքելիս կիրառված բռնությունը՝ դրա անվավերությունը հիմնավորելու համար), ապա դրանք ապացուցելու պարտականությունը պետք է դրվի փաստը վկայակոչողի վրա: Իսկ եթե վկայակոչվող հանգամանքը չունի տվյալ կողմի համար իրավաստեղծ, իրավափոփոխիչ կամ իրավադադարեցնող իրավաբանական փաստի նշանակություն (օրինակ՝ «պայմանագիրը փոփոխելու համար հիմք հանդիսացող հանգամանքների էական փոփոխություն չկա», «ոչ պատշաճ կատարում չի եղել», «կետանց չի եղել»), այն վկայակոչող կողմը տվյալ փաստը հաստատելու պարտականություն չունի:

Այլ մոտեցման պարագայում ստիպված պետք է լինենք ընդունել այն անընդունելի միտքը, որ, օրինակ, կապալի պայմանագրով նախատեսված վճարումը բռնագանձելու վերաբերյալ պահանջի քննության ժամանակ կապալառուն պետք է ապացուցի, որ՝ 1) *առկա չէ* կապալի պայմանագրի այնպիսի խախտում, որը վատթարացրել է դրա արդյունքը, կամ *առկա չէ* այլ թերություն, որն այն դարձրել է պայմանա-

գրով նախատեսված օգտագործման կամ սովորական օգտագործման համար ոչ պիտանի, 2) *առկա թերությունները էական և չվերացվող չեն*: Անկասկած, նման մոտեցումն ընդունելի չէ, քանի որ ոչնչով չհիմնավորված և անհամաչափ բեռ է դնում կապալառուի վրա, նրան դնում է իր հակառակորդի (կոնտրագենտի) նկատմամբ էականորեն նվազ բարենպաստ վիճակում: Կատարված աշխատանքի դիմաց պայմանագրով նախատեսված վճարումը բռնագանձելու վերաբերյալ պահանջ քննելիս կապալառուի (հայցվորի) վրա չի կարող դրվել այնպիսի փաստերի բացակայությունն ապացուցելու պարտականություն, որոնք, նյութական օրենսդրության համաձայն, իր համար ունեն իրավախոչընդոտող (իրավադադարեցնող) նշանակություն (որոնք իր հայցի հիմքում ընկած չեն), որոնց հաստատման պարագայում ներկայացված պահանջը կարող է մերժվել կամ բավարարվել մասամբ:

Կրկնենք՝ մրցակցային ընթացակարգի (կարևոր չէ՝ այն դատական է, արբիտրաժային, թե այլ) էությունից ու ընդհանուր տրամաբանությունից բխում է, որ հայցվորի պահանջը բացառող հանգամանքներ **պետք է վկայակոչի պատասխանողը**՝ այն անձը, որն առարկում է ներկայացված հայցի դեմ՝ կրելով դրանք ապացուցելու պարտականությունը և չապացուցելու բոլոր հնարավոր անբարենպաստ հետևանքների ռիսկը:

Ուշագրավ է, որ քննարկվող հարցի վերաբերյալ դեռևս 2011 թ. մեր կողմից արտահայտված տեսակետն¹¹ իր հաստատումն է գտել ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 22.04.2016 թ. որոշման մեջ, որում մասնավորապես նշվել է. «Ապացուցման բեռի բաշխման ընդհանուր կանոնի հիմքում դրված բանաձևի բացահայտման և յուրաքանչյուր քաղաքացիական գործով նշված բանաձևի կոնկրետացման նպատակով անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել գործին մասնակցող անձի կողմից վկայակոչվող փաստերի բնույթին և իրավաբանական նշանակությամբ: Այսպես, գործին մասնակցող անձը պետք է ապացուցի ոչ թե իր կողմից վկայակոչված բոլոր հանգամանքները, այլ իր համար իրավաստեղծ, իրավափոփոխիչ կամ իրավադադարեցնող նշանակություն ունեցող իրավաբանական փաստերը և դրանց հաստատմանն ուղղված ապացուցողական փաստերը»¹²:

Ամփոփելով շարադրվածը՝ հարկ ենք համարում ևս մեկ անգամ ընդգծել, որ որպես ապացուցման բեռը բաշխելու օբյեկտիվ չափանիշներ պետք է դիտարկվեն ապացուցման ենթակա փաստի բնույթը և քննության առարկա հանդիսացող հայցի տեսակը:

Միևնույն ժամանակ հարկ է արձանագրել, որ քննարկված սուբ-

¹¹ Տե՛ս **Ս. Գ. Մեղրյան**, Ապացուցման պարտականությունը բաշխելու հիմնախնդիրը ՀՀ քաղաքացիական դատավարությունում, «Բանբեր Երևանի համալսարանի. Իրավագիտություն», Եր. 2011, թիվ 136.3, էջ 66:

¹² ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԱՔԴ/1096/02/13 քաղաքացիական գործով 22.04.2016 թ. որոշումը:

յեկտիվ և օբյեկտիվ չափանիշներն ապացուցման բեռը բաշխելու ընդհանուր կանոնի օրենսդրական ձևակերպման մեջ արտացոլելն իրավական տեխնիկայի տեսանկյունից որոշակի դժվարությունների հետ է կապված, քանի որ անխուսափելիորեն առաջացնում է դատավարագիտության մեջ բանավիճային բովանդակություն ունեցող եզրույթներ (իրավահիմնավորող, իրավախոչընդոտող փաստ, վճռող, ճանաչողական հայց, դրական, բացասական հայց և այլն) ներմուծելու անհրաժեշտություն, ինչը հակասում է իրավական որոշակիության սկզբունքին և էլ ավելի կարող է բարդացնել նորմի կիրառությունը: Այդ իսկ պատճառով առավել նպատակահարմար է համարվել ապացուցման պարտականությունը բաշխելու ընդհանուր կանոնը որոշակիացնել մի շարք նորմերում: Մասնավորապես՝ Օրենսգրքի 64 հոդվածում նախատեսվել են հետևյալ դրույթները.

1) «Գործին մասնակցող անձի պահանջների և առարկությունների հիմքում դրված փաստը ժխտող անձի վրա չի կարող դրվել այդ փաստի բացակայությունն ապացուցելու պարտականություն» (մաս 2),

2) «Պարտավորության բովանդակությունը կազմող գործողությունը կատարված լինելու փաստն ապացուցելու պարտականությունը կրում է պարտապանը: Պարտավորությունը ոչ պատշաճ կատարված լինելու փաստը պետք է ապացուցի այդ փաստը վկայակոչող գործին մասնակցող անձը» (մաս 3):

«Չի ապացուցում նա, ով ժխտում է» կանոնն ապացուցման բեռը բաշխելու ընդհանուր կանոնի անկյունաքարերից մեկն է: Կանոնի կարգավորիչ նշանակությունը այն է, որ բացառում է հակառակ կողմի վկայակոչած փաստի բացակայությունն ապացուցելու պարտականությունը:

Անձը կարող է առարկել պահանջի կամ մյուս կողմի ներկայացրած առարկության դեմ ինչպես դրա հիմքում դրված հանգամանքները պարզապես ժխտելով (պարզ, իրավաբանական կամ ապացուցողական փաստերով չհիմնավորված առարկություն), այնպես էլ որոշակի հանգամանքներ վկայակոչելով (որակյալ կամ իրավաբանական կամ ապացուցողական փաստերով հիմնավորված առարկություն): Ապացուցման պարտականությունը բաշխելու ընդհանուր կանոնից բխում է, որ անձը պետք է ապացուցի այն հանգամանքները, որոնց վրա հիմնվում են նրա առարկությունները: Հետևաբար, այն դեպքերում, երբ գործին մասնակցող անձն առարկում է պահանջի կամ մյուս կողմի ներկայացրած առարկության հիմքում դրված փաստերի դեմ՝ պարզապես դրանք ժխտելով, առանց իրավաբանական կամ ապացուցողական այլ փաստեր վկայակոչելու, նրա վրա չի կարող դրվել տվյալ փաստի բացակայությունն ապացուցելու պարտականություն:

Ապացուցման են ենթակա նյութաիրավական նշանակություն ունեցող այն հանգամանքները, որոնք ընկած են կողմերի պահանջների և

առարկությունների հիմքում, նրանց համար ունեն իրավահիմնավորող կամ իրավախոչընդոտող նշանակություն (կախված հայցատեսակից): Մինչդեռ հասարակ ժխտումը չի պարունակում նյութաիրավական նշանակություն ունեցող փաստ¹³: Եթե կողմը հենվում է մյուս կողմի վկայակոչած ու չապացուցված փաստի բացակայության վրա, դա ևս փաստի վկայակոչում է (օրինակ՝ «երաշխավորության պայմանագիր չի կնքվել», «պայմանագիրը փոփոխելու համար հիմք հանդիսացող հանգամանքների էական փոփոխություն չկա», «ոչ պատշաճ կատարում չի եղել», «կետանց չի եղել»), սակայն հարկ է նկատել, որ այն իրավաբանական փաստ համարվել չի կարող, իրավաբանական փաստի բացակայության հետ օրենքը որևէ իրավական հետևանք չի կապում, այն չի դիտարկում որպես քաղաքացիական սուբյեկտիվ իրավունքների և պարտականությունների ծագման հիմք (տես՝ ՀՀ քաղ. օր. 10 հոդվ.): Հետևաբար, վկայակոչված փաստի բացակայության վրա հենվող կողմը տվյալ փաստը հաստատելու պարտականություն ունենալ չի կարող: Ոչ թե «պաշտպանվողը» (օրինակ՝ ենթադրյալ երաշխավորը) պետք է ապացուցի հայցի հիմքում դրված փաստի (երաշխավորության պայմանագիրը կնքելու) բացակայությունը, այլ «հարձակվողը» (հայցվոր պարտատերը) պետք է ապացուցի համապատասխան իրավահարաբերության ծագման հիմք հանդիսացող փաստը:

Կարծում ենք՝ Օրենսգրքի 64 հոդվածի 2-րդ մասում ձևակերպված կանոնը գործնականում կբացառի այն ոչ հազվադեպ իրավիճակները, երբ դատարանը հայցի/առարկության հիմքում ընկած փաստը ապացուցելու բեռը դնում է հայցվորի վրա՝ մյուս կողմի՝ ժխտողի վրա դնելով հակառակն ապացուցելու բեռ:

Օրենսգրքի 64 հոդվածի 2-րդ մասում ձևակերպված կանոնները ևս ուղղված են ապացուցման պարտականությունը բաշխելու ընդհանուր կանոնի որոշակիացմանը:

Պետք է նշել, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը իր մի շարք որոշումներում¹⁴ անդրադառնալով ապացուցման բեռը բաշխելու ընդհանուր կանոնի մեկնաբանությանը, ՀՀ քաղ. օր. 347, 424, 880 հոդվածների համակարգային վերլուծության հիման վրա, իրավական դիրքորոշում է հայտնել առ այն, որ եթե գումարի բռնագանձման վերաբերյալ հայցի հիմքը ստանձնած դրամական պարտավորությունը պարտապանի կողմից չկատարել է, ապա գործում է նման պարտավորությունը պարտապանի կողմից կատարված չլինելու կանխավարկածը, քանի դեռ հակառակը չի ապացուցվել, ուստի պայմանագրով ստանձնած դրամական պար-

¹³ Տե՛ս Сахнова Т. В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты, М., 2008, էջ 395-396:

¹⁴ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԿԴ/0020/08 քաղաքացիական գործով 04.12.2009 թ., թիվ ԱՎԴ/0412/02/13 քաղաքացիական գործով 28.11.2014 թ., թիվ ԵԱԲԴ/0704/02/11 քաղաքացիական գործով 08.05.2014 թ. որոշումները:

տավորությունը լրիվ ծավալով կատարելու փաստն ապացուցելու բեռը, հետևաբար նաև՝ դրա կատարումը հիմնավորող ապացույցներ ներկայացնելու պարտականությունը կրում է պարտապանը:

Այլ կերպ ասած՝ Վճռաբեկ դատարանը ձևավորել է ապացուցման պարտականությունը բաշխելու ընդհանուր կանոնից ածանցվող կանոն (մասնավորեցում), ըստ որի՝ դրամական պարտավորությունը կատարելու, կատարմամբ այն դադարեցնելու, այսինքն՝ ներկայացված պահանջը բացառող փաստը պետք է վկայակոչի և համապատասխանաբար ապացուցի վճարելու պարտականություն կրող անձը, որի համար տվյալ փաստն ունի պարտավորությունը դադարեցնող նշանակություն: Հետևաբար, եթե պարտապանը չի ապացուցել կատարումը, այսինքն՝ չի ներկայացրել իր դրամական պարտավորությունը կատարելու փաստը հավաստող վերաբերելի, թույլատրելի և բավարար ապացույցներ, վճարումը կատարելու փաստը պետք է համարել չհաստատված:

Ընդ որում՝ հարկ է հատուկ ուշադրություն դարձնել հետևյալ հանգամանքի վրա:

Վճռաբեկ դատարանի մեկնաբանությունները վերաբերում են բացառապես վճարային պարտավորությունը կատարելու փաստի ապացուցման պարտականությանը: Հետևաբար, նշված որոշումներում տեղ գտած դիրքորոշումը կիրառելի չէ այլ գործերով: Ընդ որում՝ Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումներում խոսքը կրկին դրամական պարտավորությունը «չկատարելու», այլ ոչ թե «ոչ պատշաճ կատարելու» մասին է: Վճարային պարտականության ոչ պատշաճ կատարումը (կետանցով, պարտավորությամբ չնախատեսված արժույթով, չնախատեսված հաշվարկի ձևով կամ եղանակով և այլն), ինչպես և ցանկացած այլ պարտավորության ոչ պատշաճ կատարումը պետք է ապացուցի այն վկայակոչող կողմը:

Միևնույն ժամանակ ակնհայտ է, որ «խաղի» ընդհանուր կանոններ սահմանելու նկատառումներից ելնելով՝ ապացուցման բեռը բաշխելու ընդհանուր կանոնի կոնկրետացում պետք է կատարվի բոլոր պարտավորական բնույթի հարաբերություններից բխող վեճերի համար:

Հաշվի առնելով ապացուցման բեռը բաշխելու սուբյեկտիվ և օբյեկտիվ չափանիշների մասին վերը շարադրվածը, ինչպես նաև հարցի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ քննարկվող դրույթը ձևակերպելիս Օրենսգրքի նախագծի վրա աշխատող փորձագիտական խումբը հիմնվել է հետևյալի վրա:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 408 հոդվածը սահմանազատում է պարտավորության խախտման երկու եղանակ՝

1. պարտավորությունը չկատարելը, այն է՝ պարտավորության առարկա հանդիսացող գործողությունների կատարմանն ընդհանրապես ձեռնամուխ չլինելը,

2. պարտավորությունը անպատշաճ (կետանցով, թերություններով կամ պարտավորության բովանդակությամբ որոշվող այլ պայմանների խախտմամբ) կատարելը:

Պարտավորությունը, դրա բաղադրատարրերից յուրաքանչյուրը կատարելու փաստն ապացուցելու բեռը, անկասկած, պետք է կրի այն կատարելու պարտականություն ստանձնած անձը (մատակարարը, կապալառուն, ծառայություն մատուցողը), քանի որ կատարվածի դիմաց գոյացած պարտքի բռնագանձման պահանջ ներկայացնելիս նա է վկայակոչում պայմանագրի առարկա հանդիսացող գործողություններն իր կողմից կատարված լինելու փաստը և դրա համար հատուցում ստանալու իր իրավունքի ծագումը: Հենց դա հաշվի առնելով էլ Վճռաբեկ դատարանն իր որոշումներում արձանագրել է, որ աշխատանքը/ծառայությունը լրիվ ծավալով կատարված/մատուցված լինելու հանգամանքի ապացուցման բեռն ամբողջությամբ կրում է կապալառուն/կատարողը¹⁵:

Ինչ վերաբերում է պայմանագրով ստանձնած պարտավորությունը պարտապանի ոչ պատշաճ կատարելուն (կետանցով, թերություններով կամ պարտավորության բովանդակությամբ որոշվող այլ պայմանների խախտմամբ), ապա նշենք հետևյալը:

Ինչպես փորձեցինք ցույց տալ, պայմանագրով նախատեսված վճարումը բռնագանձելու վերաբերյալ պահանջ քննելիս, օրինակ, կապալառուի կամ ծառայություններ մատուցողի վրա չի կարող դրվել այնպիսի փաստերի բացակայությունն ապացուցելու պարտականություն, որոնք, նյութական օրենսդրության համաձայն, իր համար ունեն իրավախոչընդոտող (իրավադարեցնող) նշանակություն, որոնց հաստատման պարագայում ներկայացված պահանջը կարող է մերժվել կամ բավարարվել մասամբ: Հայցվորի պահանջը բացառող հանգամանքներ պետք է վկայակոչի պատասխանողը՝ այն անձը, ով առարկում է ներկայացված հայցի դեմ՝ կրելով դրանք ապացուցելու պարտականությունը և չապացուցելու բոլոր հնարավոր անբարենպաստ հետևանքների ռիսկը:

Ապացուցման պարտականությունը բաշխելու ընդհանուր կանոնի ուժով կատարված աշխատանքի արդյունքների և/կամ մատուցված ծառայությունների որակին ներկայացվող պահանջները ենթադրաբար խախտելու, ինչպես նաև կատարման կետանց թույլ տալու փաստերը պետք է ապացուցի պատասխանողը (պատվիրատուն), քանի որ նա է այդ փաստերը դնում (պետք է դնի) իր առարկության հիմքում, չընդունելով պահանջը՝ վկայակոչում է (պետք է վկայակոչի) փաստեր, որոնք բացառում են այն լրիվ կամ մասնակիորեն բավարարելու հնարավորությունը:

¹⁵ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ 3-299(ՏԴ) քաղաքացիական գործով 01.06.2007 թ., թիվ ԵՇԴ/0681/02/08 քաղաքացիական գործով 13.02.2009 թ. որոշումները:

Ուշագրավ է, որ, օրինակ, Քաղ. օր. 709 հոդվածի 1-ին մասում աշխատանքը ոչ պատշաճ և պայմանավորված ժամկետում չկատարելը դիտվում է որպես պայմանավորված գինը կապալառուին վճարելու պարտականությունը բացառող պայմաններ: Դրա հետ մեկտեղ՝ աշխատանքների կատարման/ծառայությունների մատուցման պայմանագրից բխող հարաբերությունները կարգավորող նորմերի տրամաբանությունից բխում է այն, որ պատվիրատուն է կրում կատարված աշխատանքի/մատուցված ծառայություններում թերություններ հայտնաբերելու և դրանք վկայակոչելու բեռը. աշխատանքի արդյունքը հանձնող կապալառուն չպետք է ապացուցի, որ այն համապատասխանում է պայմանագրով սահմանված պահանջներին: Ընդհակառակը, պատվիրատուի վրա է դրված կատարված աշխատանքը (դրա արդյունքը) գնելու, աշխատանքի արդյունքը վատթարացնող շեղումներ կամ աշխատանքում այլ թերություններ հայտնաբերելու դեպքում այդ մասին սահմանված ժամկետում հայտարարելու պարտականություն: Սահմանված ժամկետում չհայտարարելու պարագայում, բնականաբար, նա գրկվում է դրանք վկայակոչելու իրավունքից (ՀՀ քաղ. օր. 718 հոդվ.):

Հետևում է, որ աշխատանքների կատարման/ծառայությունների մատուցման պայմանագրով պատվիրատուն է կրում կատարված աշխատանքների/մատուցված ծառայությունների համար պայմանավորված գինը կապալառուին վճարելու պարտականությունը բացառող հանգամանքները (ոչ պատշաճ կատարումը, կետանցը, որի հետևանքով կատարումը պարտատիրոջ համար կորցրել է իր հետաքրքրությունը, և այլն) վկայակոչելու և դրանք ապացուցելու բեռը: Չէ՞ որ պայմանագրի ոչ պատշաճ կատարման փաստը իրավաբանական նշանակություն ունի հենց նրա համար. այն դադարեցնում է (բացառում է) կատարված աշխատանքի/մատուցված ծառայության դիմաց վճարելու պարտականությունը:

Այլ բան է, եթե պատվիրատուի վկայակոչած կետանցի կամ արդյունքի ոչ պատշաճ լինելու կապակցությամբ կապալառուն առարկի՝ վկայակոչելով պատվիրատուի կողմից իր պարտականությունների ոչ պատշաճ կատարումը, որը հանգեցրել է կապալառուի պարտականությունների ոչ պատշաճ կատարման, օրինակ այն, որ պարտավորությունը ժամանակին չի կատարել պարտատիրոջ (պատվիրատուի) կետանցի հետևանքով, կամ թերությունների հետ կապված պահանջը ներկայացվել է սահմանված ժամկետների խախտմամբ: Նման դեպքերում պատվիրատուի առարկության դեմ ներկայացված առարկության հիմքում դրված փաստերի ապացուցման բեռը կկրի այդ փաստերը վկայակոչող կապալառուն, որի վրա է դրված նման փաստեր վկայակոչելու ծանրությունը:

Ուշագրավ է, որ հարցի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի ընդ-

հանուր մոտեցումը հստակեցվում է վերը հիշատակված որոշումներին ժամանակագրական առումով հաջորդող մեկ այլ որոշման շրջանակներում, որում դատարանն անդրադարձել է մատակարարման պարտավորության ոչ պատշաճ կատարման փաստն ապացուցելու պարտականության բաշխման հարցին¹⁶: Մասնավորապես, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ «մատակարարված ապրանքի անորակ լինելու փաստի ապացուցման պարտականությունը կրում է գնորդը, այսինքն՝ այն կողմը, որի վրա օրենքով դրված է ընդունված ապրանքի որակի ստուգման և մատակարարին հայտնաբերված թերությունների մասին անհապաղ գրավոր տեղեկացնելու պարտականության կատարումը»: Հաշվի առնելով մատակարարման, կապալի, ծառայությունների մատուցման պայմանագրերով փոխանցվող «արժեքների» ընդունման, դրանցում առկա թերությունների հետ կապված կարգավորումների խիստ նմանությունը, կարծում ենք, որ Վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումը կարող է ընդհանրացվել:

Նշվածը թույլ է տվել Օրենսգրքի 64 հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսել կարգավորում, ըստ որի՝ եթե կողմն իր պահանջի կամ առարկության հիմքում դնում է պարտապանի կողմից իր պարտավորությունը ոչ պատշաճ կատարելու փաստը (անորակ, ժամկետանց, էական կամ ոչ էական թերություններ պարունակող և այլն), ինքն էլ պարտավոր է ապացուցել տվյալ հանգամանքի առկայությունը և կրում է չապացուցելու անբարենպաստ հետևանքների ռիսկը:

Ամփոփելով վերը շարադրվածը՝ կարելի է արձանագրել, որ ապացուցման պարտականությունը բաշխելու ընդհանուր կանոնի հիմքում դրված է հետևյալ հայեցակարգային մոտեցումը.

- ապացուցման պարտականություն կրող սուբյեկտներին որոշելիս հարկ է ուշադրություն դարձնել պահանջի/առարկության հիմքում դրված փաստերի բնույթին և իրավական նշանակությանը.

- վեճը լուծող մարմնին դիմող անձը պետք է ապացուցի իր պահանջների հիմքում դրված և գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերը, քանի որ նա է պնդում այդ փաստերի գոյությունը, և այդ փաստերի հետ են նյութական իրավունքի նորմերը կապում որոշակի պահանջներ ներկայացնելու և վեճը լուծող մարմնի կողմից դրանք բավարարելու հնարավորությունը,

- եթե պատասխանողը չի ընդունում պահանջը և հենվում է որոշակի իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստերի վրա, ապա նա պարտավոր է ապացուցել իր առարկությունների հիմքում ընկած փաստերը, այն փաստերը, որոնք բացառում են ներկայացված պահանջը բավարարելու հնարավորությունը,

- գործին մասնակցող անձի պահանջների և առարկությունների

¹⁶ Տե՛ս ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԷԴ/1452/02/09 քաղաքացիական գործով 04.03.2011 թ. որոշումը:

հիմքում դրված փաստը ժխտող անձի վրա չի կարող դրվել այդ փաստի բացակայությունն ապացուցելու պարտականություն:

Բանալի բառեր – ապացուցում, ապացուցման բեռ, ապացուցելու պարտականություն, իրավահիմնավորող փաստեր, իրավախոչընդոտող փաստեր, հասարակ ժխտում, պարտավորությունը կատարելու փաստի ապացուցում, պարտավորության ոչ պատշաճ կատարման փաստի ապացուցում

СЕРГЕЙ МЕГРЯН – *Общее правило распределения обязанности доказывания в новом Гражданском процессуальном кодексе РА.* – При подготовке гражданского дела к судебному разбирательству перед судом стоит важная задача правильно распределить обязанности доказывания между участниками дела. Проблема распределения этих обязанностей – одна из наиболее дискутируемых в науке. В связи с принятием нового ГПК РА правила о распределении бремени доказывания требуют научного обоснования.

В статье проанализировано значение, цель и содержание общего правила о распределении обязанности доказывания в гражданском процессе, а также выработаны некоторые научно-практические рекомендации по надлежащему применению соответствующих норм нового ГПК. Сделан вывод, что сформулированное в нём общее правило о распределении бремени доказывания вполне логично, поскольку основано на необходимости «справедливого баланса».

Ключевые слова: *бремя доказывания, правоосновывающие факты, правопрепятствующие факты, простое отрицание*

SERGEY MEGHRYAN – *The General Rule for Distributing the Burden of Proof in the New Civil Procedure Code of the RA.* – The correct distribution of the burden of proof among the parties involved in litigation is one of the most important challenges for the court while preparing the civil case for a lawsuit. The challenge on how to distribute the burden of proof in regard to civil cases is one of the issues being widely discussed in Civil Procedure law. The rules regarding the burden of proof laid down in the newly adopted Civil Procedure Code of the Republic of Armenia currently require scientific re-evaluations and justification.

This article is set to analyze the procedural meaning and aim, as well as the content of the general rule for distribution of burden of proof in civil procedure and it goes on to elaborate some theoretical-practical recommendations towards proper implementation of the rules in question envisaged in the new Civil Procedure Code.

According to the Author, the way how the general rule for distribution of the burden of proof is formulated in the new Civil Procedure Code is entirely logical and natural, as it is based on the necessity to provide ‘fair balance’ between the parties involved in litigation.

Key words: *Substantiation, burden of proof, duty of proof, facts substantiating the rights, facts substantiating the rights, facts hindering the rights, ordinary rejection, proving the fact regarding performance of duties, proving the fact regarding improper performance of duties*